

Paweł F. Nowakowski

ORCID: 0000-0002-7230-9061

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

**Petr Čornej, *Jan Žižka*, t. I-II, tłum.
Anna Dorota Kamińska (Warszawa:
Państwowy Instytut Wydawniczy,
2024), t. I: ss. 580; t. II: ss. 400**

Właściwie każde pokolenie historiografii czeskiej posiada swoją wersję opracowania o Janie Žižce. W nowoczesnych badaniach można je liczyć od pracy Václava Vladivoja Tomka z 1879 r., przez potężne dzieło Josefa Pekařa z l. 1927–1933 czy powojenne Františka Šmahela pisane w okresie praskiej wiosny z 1969 r. Większość z nich doczekała się wznowień już w XXI w., ale dla szerokiej polskiej publiczności pozostają niedostępne.

Wprowadzona niedawno do czytelniczego obiegu w języku polskim przez PIW biografia Jana Žižki autorstwa Petra Čorneja jest tłumaczeniem z języka czeskiego jednej z najważniejszych dla dziejów husytyzmu pozycji ostatnich lat. W 2019 roku wydawnictwo Paseka opublikowało książkę pt. *Jan Žižka. Życie i czasy husyckiego wojownika*. Paseka jest znane z publikacji specjalistycznych książek historycznych, z istotnym miejscem poświęconym średniowieczu i ruchowi husyckiemu, co sprawia, że ich wydania są cenione przez miłośników historii tej epoki.

Dziecięce marzenie i dojrzały warsztat

Petr Čornej należy do najbardziej uznanych i najbardziej znanych husytologów. Jeszcze przed aksamitną rewolucją stosował metody popularyzacji przywołujące zachodnie modele prezentacji treści historycznych. Zasłynął książką poświęconą czeskim kronikom historycznym, o chwytliwym tytule *Tajemství českých kronik*, w której przywoływał średniowieczne źródła i omawiał zagadnienia nurtujące badaczy w taki sposób, który zamieniał ten źródłoznawczy i mediewistyczny tekst niemal w detektywistyczną przygodę. Kilka lat temu ta klasyczna już dziś pozycja doczekała się eleganckiego wznowienia, zyskując także na atrakcyjności graficznej.

To kolejny ze znaków rozpoznawczych działalności Čorneja – wraz z umacnianiem się pozycji wydawnictwa Paseka na rynku czeskiej książki historycznej prace praskiego historyka ukazywały się w pięknej formie. Dotyczyło to także pozycji monumentalnych, jak *Velké dějiny zemí Koruny české*, wielotomowego dzieła, zakrojonego z imponującym rozmachem, w którym husytolog był autorem tomu poświęconego okresowi rewolucji husyckiej i współautorem kolejnego, prowadzonego do śmierci Ludwika Jagiellończyka. *Velké dějiny...* miały inny cel niż monograficzne opracowania Čorneja – stały się fundamentem syntez dziejowych we współczesnej czeskiej historiografii.

Čornej znany jest także z popularyzatorskiego zacięcia w prasie popularnonaukowej. Jego artykuły zamieszczane w periodyku „Dějiny a současnost” (w tym także poświęcone Žižce) należą do najbardziej dopracowanych krótkich form, łączących naukowe znanstwo z lekkością przedstawienia zagadnienia.

Po śmierci Františka Šmahela na początku bieżącego roku pozostaje Čornej nestorem husytologów, niekwestionowanym autorytetem w zakresie czeskiego średniowiecza doby husyckiej. Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe przesłanki, wybór i dzieła i autora do publikacji w serii „marmurkowej” PIW jest w pełni uzasadniony.

Jak wspomniano, przegląd historiografii czeskiej pokazuje, że biografie Žižki powstają co kilkadziesiąt lat, a wybitni historycy dodają do zasobu husytologicznego swoje spojrzenie na to, kim był „slepý vůdce”. Zazwyczaj nie znamy szczegółowych motywów powstania kolejnej biografii, powstają one po prostu jako część procesu naukowego. Petr Čornej w swoim dziele ujawnia jednak inspirację, w kilku zdaniach kreśląc obraz małego chłopca mieszkającego w Pradze i bawiącego się na zboczach wzgórza Vitkov (w dzielnicy Žižkov), zafascynowanego bożym bojownikiem z przepaską na oku. Książka o hetmanie z Trocnova jest

wyrazem tej dziecięcej fascynacji, która przez dojrzewanie człowieka, a z czasem badacza, zyskiwała intelektualny format właściwy nie tylko emocjonalnej opowieści, ale i naukowej refleksji. Autor wskazuje ją jako dzieło powstałe bliżej końca jego kariery naukowej niż początku, do której przygotowywał się przez kilkadziesiąt lat, mając na uwadze wewnętrzne zobowiązanie, któremu pozostał wierny. Jest też wyrazem autorefleksji, zmieniającego się poglądu na temat husyckiego dowódcy, który nabierał kształtu i różnych odcieni wraz z rozwojem osobistym i coraz większą znajomością epoki i źródeł.

Wyzwanie dla polskiej edycji

Czeska wersja książki zawiera bogate ilustracje czarno-białe, które odzwierciedlają atmosferę dawnych czasów, plany miast pokazujące rozwój urbanistyczny oraz szczegółowe ryciny grodów i herby rodowe. Co więcej, książka ma kolorową wkładkę z miniaturami i zdjęciami obiektów, powiązanych bezpośrednio z życiem i działalnością husyckiego hetmana. Dla wygody czytelników zawarto także rozbudowany indeks, ułatwiający szybkie znalezienie informacji o konkretnych wydarzeniach, miejscach lub osobach. Dzięki tym starannie dopracowanym elementom książka staje się zarówno źródłem wiedzy, jak i estetycznym doznaniem dla miłośników historii.

Budowa polskiego wydania uwzględnia format i zasady redakcyjne serii „marmurkowej” PIW. Stworzony przed dekadami layout, poddany zaledwie liftingowi, doskonale sprawdza się włączeniu elegancji i naukowej powagi. Nie jest to zarazem publikacja tak atrakcyjna wizualnie jak czeski pierwowzór, który cieszy oko tłoczonymi literami okładki, barwną reprodukcją karty rękopisu ze zbrojną procesją wiedzioną przez księdza z monstrancją i ślepego Žižkę na koniu. Nie ma też atrakcyjnych przekładek czy ilustracji włączanych w tekst. Są za to w miarę równomiernie rozłożone wkładki z ilustracjami kolorowymi, które rozplanowano w każdym z tomów w odstępach stu kilkudziesięciu stron. Zaletą wydania polskiego jest typografia, ułatwiająca lekturę w odróżnieniu od czeskiego oryginału, gdzie zarówno format publikacji, jak i użyta czcionka sprawiają, że piękne wydanie staje się jednocześnie niezbyt praktyczne w korzystaniu.

Książka jest dziełem bardzo obszernym, a jej rozmiar przekracza zwyczajowo przyjęte w słynnej serii PIW-u. Zdecydowano się więc na wydanie dwutomowe. Pierwszych pięć rozdziałów, obejmujących zarówno tło historyczno-kulturowe wydarzeń, lata młodości Žižki i rozwój jego

kariery aż do szczytu znaczenia w okresie rewolucji husyckiej (do tzw. sejmu w Čáslavi w 1421 r.) stanowi pierwszy tom publikacji, a trzy ostatnie obejmujące pozostałe lata życia hetmana oraz jego obraz w historiografii czeskiej znalazły się w drugim tomie. W podziale na tomy (czeskie wydanie jest jednotomowe) w polskiej wersji kierowano się rozmiarem tekstu głównego i dodatków. W efekcie zachowano proporcję 60% do 40% rozmiaru książki w poszczególnych tomach, uwzględniając przypisy końcowe odpowiadające treści zamieszczonych rozdziałów i tworząc indeks osobowy rozdzielnie dla każdego z tomów. Zrezygnowano jednak z indeksu miejscowego, obecnego w oryginale. Tym samym w tej wersji umyka nieco rozmiar indeksów, ale zabieg ten pozwala za to na wygodniejsze korzystanie z publikacji (stosowanie indeksów zbiorczych dla dwóch tomów potrafi zniechęcić nawet zawodowca). Oceniając całościowo dostosowanie potężnego dzieła Čorneja do serii marmurkowej, trzeba uznać ten zabieg za udany i optymalny zarówno dla utrzymania charakteru serii, potrzeb polskiego czytelnika, jak i wierności oryginałnemu zamysłowi autora i wydawcy.

Wśród wielkich biografów wybitnego dowódcy

Nie jest to książka dla każdego. Dla polskiego czytelnika tłumaczenie *Jana Žižki Čorneja* nie jest pierwszym zetknięciem z biografią „ślepego hetmana”. Dostosowaną do krajowego odbiorcy książkę przygotowała przed laty także prof. Anna Paner, gdańska badaczka specjalizująca się w historii Czech okresu Luksemburgów. Książka Anny Paner była pierwszym dostępnym w języku polskim akademickim opracowaniem poświęconym Žižce. Teraz dołączyło do niej dzieło Čorneja, pogłębiające temat i nadające mu nową perspektywę.

Przede wszystkim książka Čorneja to niezwykle szczegółowe rozważania, obejmujące analizę przesłanek i dowodów różnych koncepcji historiograficznych dotyczących nie tylko samego głównego bohatera biografii, ale i poszczególnych, czasem drobnych epizodów z jego życia. Ta drobiazgowość, właściwa dla pogłębionych studiów, może być utrudnieniem dla szerokiego, polskiego czytelnika.

Čornej zdaje sobie z tego sprawę, stwierdzając w posłowie, że napisał książkę zapewne przeznaczoną głównie dla czytelnika czeskiego, albo takiego, któremu historia i sprawy czeskie są szczególnie bliskie. To prawda, największą korzyść z publikacji odniosą polscy husytolodzy, których obecnie w kraju zostało niewielu (w ostatnich latach odeszli tak znakomici znawcy tego nurtu jak Stanisław Bylina czy Jerzy Grygiel). Bardzo

przydatna, szczególnie przez dostępność w polszczyźnie, będzie książka Čorneja dla mediewistów o szerszym polu badawczym, środkowoeuropejskim. Pozostali czytelnicy mogą zderzyć się z gęstwiną szczegółów trudną momentami do przebrnięcia.

Ze względu na założenie opus magnum Čorneja mimo dobrego tłumaczenia (miejscami tylko budzącego zastanowienia terminologiczne) czytelnik w mniejszym stopniu odczuje znakomity styl czeskiego historyka, wprawionego w opowiadaniu historii także poza kręgami akademickimi. Z tego względu warto zacząć lekturę od partii końcowych książki – rozdziału poświęconego ewolucji obrazu Žižki w historiografii oraz posłowia. W nich właśnie w luźniejszej nieco formie Čornej maluje panoramę historiograficzną od XVIII w. po początek naszego stulecia. Coś, co zwykle uznajemy za konieczny, lecz nużący wykład stanu badań, jest w wydaniu Čorneja prawdziwym majstersztykiem. Zza historycznych portretów Žižki wyłaniają się postacie historyków przyglądających się husyckiemu dowódcy, trendy historiograficzne i ideowe, tło polityczne czasów, w których powstawały. Przyglądamy się tu najważniejszym biografom Žižki, rozpoczynając jeszcze przed Františkem Palackim, z należną uwagą oddaną Václavowi Vladivojowi Tomkowi, a zwłaszcza Josefovi Pekařovi. Petr Čornej nie kryje uznania dla części z nich, w tym zwłaszcza dla Pekařa, choć dzieło tego ostatniego zbliża się już do setnej rocznicy wydania. W zestawieniu tym zaledwie zdawkowo pojawia się odwołanie do Františka Šmahela, choć w bibliografii widnieje ponad 30 prac tego historyka, co wybrzmiewa niezwykle wymownie.

Mniej wytrwali odbiorcy oraz ci, którzy chcieliby po prostu lepiej poznać sylwetkę hetmana, sięgną zapewne po książkę Anny Paner. Ci, którzy dadzą się poprowadzić Čornejowi w głąb czeskiej historii pierwszych dekad XV w., otrzymają nagrodę za cierpliwość. Zyskają panoramę dziejów wraz z niuansami niedostępną gdzie indziej.

Bibliografia

- Čornej Petr, *Jan Žižka*, t. I–II, tłum. Anna Dorota Kamińska (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2024).
- Čornej Petr, *Tajemství českých kronik. Cesty ke kořenům Husitské tradice* (Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1987).
- Čornej Petr, *Tajemství českých kronik. Cesty ke kořenům Husitské tradice* (Praha–Litomyšl, 2003).
- Čornej Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české*, t. 5: 1402–1437. *České země v čase nastupující náboženské reformace a husitských válek* (Praha: Paseka, 2000).

Čornej Petr, Bartlová Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české*, t. 6: 1437–1526. *Doba poděbradská a jagellonská – rozmach stavovské monarchie* (Praha: Paseka, 2007).

Paner Anna, *Jan Žižka z Trocnova* (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2002).

Pekař Josef, *Žižka a jeho doba* (Praha: Vesmír, 1927–1933).

Šmahel František, *Jan Žižka z Trocnova – Život revolučního válečníka* (Praha: Melantrich, 1969).

Šmahel František, *Jan Žižka* (Praha: Argo, 2021).

Tomek Václav Vladivoj, *Jan Žižka z Trocnova* (Praha: J. Otto, 1879).